

**Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Факультет психології, історії та соціології
Кафедра психології**

**ГЕНДЕРНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ШЛЮБНОГО
ПАРТНЕРСТВА**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент 4 курсу
Спеціальності
053 Психологія
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Володимир ЯЛОВИЦЬКИЙ

Керівник: к.психол.н., доцентка
Олена ШЕЛЕСТОВА
Рецизент: к. психол. н, доцентка кафедри психології,

філософії та соціально-гуманітарних
дисциплін Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова
Олена ТАНАСІЙЧУК

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1 Теоретико-методологічне обґрунтування проблеми гендерної диференціації функціонування шлюбного партнерства, взаємодії подружжя та його задоволеності шлюбом.....	6
1.1 Теоретичний огляд психологічної літератури з проблеми взаємодії подружжя.....	6
1.2 Проблема задоволеності подружжя шлюбом.....	16
1.3 Фактори, що визначають задоволеність подружжя шлюбом.....	24
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2 Емпіричне дослідження моделей гендерної диференціації функціонування шлюбного партнерства та задоволеності шлюбом.....	34
2.1 Організація та методи емпіричного дослідження.....	34
2.2 Психологічні особливості взаємодії у подружніх парах з різним ступенем їх задоволеності шлюбом.....	36
2.3 Методичні рекомендації для психологічного консультування подружжя з різним ступенем задоволеності шлюбом.....	40
Висновки до розділу 2.....	41
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45
ДОДАТКИ.....	49

ВСТУП

Актуальність теми роботи. Сім'я як об'єкт вивчення в психологічній науці характеризується наявністю різноманітних підходів, різноплановістю вживаних понять, невизначеністю та надмірною широтою охоплення проблематики подружніх стосунків. Психологія нашої країни звернулася до вивчення сім'ї як малої групи порівняно недавно. Однією з перших спроб обґрунтувати сім'ю як об'єкт вивчення психології стало дисертаційне дослідження С. В. Ковальова, що як найважливіший чинник її функціонування виділяє соціально-психологічний клімат сім'ї як показник успішної взаємодії шлюбного партнерства, результат багатьох складових сімейного життя та їх своєрідний фокус перетину.

На сьогоднішній день активно вивчаються особливості подружніх відносин залежно від різних соціально-психологічних категорій, таких як освіта, етнічні особливості, стаж подружнього життя, матеріальне становище, гендерні показники та багато інших аспектів. У той же час дослідження особливостей взаємодії подружжя, особливостей спілкування, їх задоволеності шлюбом є однією з найскладніших і, водночас час, значимих проблем, що порушуються в психологічній науці та практиці.

Дослідження показують, що для гармонійного функціонування сім'ї недостатньо матеріального благополуччя та відповідного рівня освіти. Як один з найважливіших факторів стійкості подружніх відносин виступає взаєморозуміння між подружжям, задоволеність їх подружжям, вміння вирішувати розбіжності, що виникають, без утиску прав і потреб партнера.

Вивчення проблеми, пов'язаної з необхідністю узгодженості міжособистісної поведінки подружжя для успішного функціонування шлюбу та підвищення задоволеності шлюбом, присвячені багато психологічних досліджень. У той же час, багатоаспектність подружньої взаємодії, велика кількість факторів, що надають вплив на сім'ю, сприяють формуванню різних моделей взаємодії шлюбних партнерів. Ця обставина визначає протиріччя,

виявлене в ході аналізу актуальності та сучасного стану вивчення порушеної проблеми. Ця суперечність дозволила сформулювати проблему дослідження, що полягає у виявленні моделей взаємодії подружжя в залежності від рівня їх задоволеності шлюбом.

Але проаналізована література не містить в необхідній мірі всі аспекти напрямку дослідження. Тому для більш детального аналізу окресленого проблемного напрямку дослідження нами була вибрана дана тема роботи.

Метою дослідження є дослідити гендерну диференціацію функціонування шлюбного партнерства.

Для виконання сформульованої мети дослідження, нами були поставлені наступні завдання:

1. Проаналізувати теоретичний огляд психологічної літератури з проблеми взаємодії подружжя.
2. Розглянути проблему задоволеності подружжя шлюбом.
3. Дослідити фактори, що визначають задоволеність подружжя шлюбом.
4. Охарактеризувати організацію та методи емпіричного дослідження.
5. Звернути увагу на психологічні особливості взаємодії у подружніх парах з різним ступенем їх задоволеності шлюбом.
6. Пояснити моделі взаємодії подружжя з різним ступенем їх задоволеності шлюбом.
7. Встановити взаємозв'язок тривожності та функціонування шлюбного партнерства.
8. Провести аналіз методичних рекомендацій для психологічного консультування подружжя з різним ступенем задоволеності шлюбом.

Об'єктом дослідження є шлюбне партнерство.

Предметом дослідження є взаємозв'язок тривожності та функціонування шлюбного партнерства.

Гіпотеза дослідження: ми припускаємо, що у подружжя з різним рівнем задоволеності шлюбом є специфічні особливості взаємодії, що

виражаються різною мірою узгодженості по питань виховання дітей, розподілу фінансів, встановлення та контролю зовнішніх кордонів сім'ї.

Методи та методики дослідження:

1. Теоретичні методи (аналіз та узагальнення літературних джерел із проблеми дослідження).

2. Психодіагностичні методи: 1) опитувальник «Спілкування у сім'ї» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман); 2) опитувальник «Розуміння, емоційне тяжіння, авторитетність» (О.М. Волкова, модифікація В.І. Слепкова); 3) методика «Характер взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман); 4) опитувальник задоволеності шлюбом (В.В. Столін, Г.П. Бутенко, Т.Л. Романова).

3. Методи математичної статистики: кількісний аналіз з використанням методів математичної статистики: порівняльний аналіз (U-Манна-Уїтні), кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Пірсона) (Програма SPSS Statistics 22.0).

Методи дослідження в роботі використані такі: пошуковий по наявній методичній та науковій літературі із аналізом знайденого матеріалу, порівняння, класифікація, проектування, теоретичне моделювання, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, систематизація, абстрагування та конкретизація, уявний експеримент, спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, тестування, аналіз документації та результатів діяльності дослідників з проблеми проведеного дослідження та експертна оцінка і практичний експеримент.

База дослідження: У дослідженні взяли участь 30 подружніх пар віком від 25 до 38 років. Стаж подружжя від 1 до 20 років.

Джерельна база дослідження. Робота ґрунтується на аналізі законодавства України та зарубіжних країн, науково-методичної літератури, методичних посібників, наукових статей, періодичних видань та напрацювань сучасних та попередніх вчених і дослідників в галузі психології.

Новизна дослідження полягає в тому, що в психологічній науці не здійснювалася розробка та якісна характеристика моделей взаємодії подружжя залежно від задоволеності їх шлюбом. У дослідній роботі було поставлено та реалізовано завдання теоретичного та емпіричного обґрунтування задоволеності шлюбом як фактора, що зумовлює характер взаємодії та спілкування подружжя у шлюбі.

Теоретична значущість дослідження у тому, що отримані результати сприятимуть розширенню теоретичних знань з проблеми подружньої взаємодії, можуть становити теоретико-методологічну основу подальших досліджень у галузі психології особистості, психології сім'ї, консультативної та психокорекційної діяльності.

Практична значимість дипломної роботи полягає у тому, що її результати можуть бути використані в консультативній діяльності психолога-практика з питань подружньої взаємодії при розробці групових та індивідуальних форм роботи з подружніми парами.

Структура роботи. Робота складається з 44 листів друкованого тексту, рисунків, таблиць і налічує 41 джерело використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРСТВА, ВЗАЄМОДІЇ ПОДРУЖЖЯ ТА ЙОГО ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ

1.1 Теоретичний огляд психологічної літератури з проблеми взаємодії подружжя

Особливе місце у психологічних дослідженнях відводиться проблемі становлення та розвитку подружніх взаємин. Цю проблему в своїх дослідженнях піднімали та розвивали такі вчені як А.С. Співаковська, М. Лефер, А.Я. Варга, О. Кенберг, М. Клейн, З. Фрейд, Д.Б. Ельконін, М.І. Лісіна, С.Ю. Мещерякова, Є.А. Стрібелева, Г.В. Чиркіна, Н.Д. Шматко та інші. Визначення подружніх відносин дає у своїй статті Є.В. Криченко: «це стосунки між подружжям одне до одного. Психологічні відносини у шлюбі об'єктивні за формою свого прояву, але суб'єктивні за своєю сутністю»[18].

У системі подружніх відносин та при аналізі даної проблеми питання взаємозв'язку об'єктивного і суб'єктивного не стало винятком. Історично так склалося, що шлюб як явище відносин між чоловіком і жінкою в різні часи набував різних форм. Навіть в одному часовому проміжку, в одній історичній епосі шлюб як такий може бути досить мінливим. У літературі виділяються різні профілі шлюбу, різні типи подружніх відносин, на основі різних підстав наводяться класифікації подружніх відносин. Розділ психологічної науки, що займається проблемами сім'ї, останні кілька років наголошує переважно на «психологізації шлюбу». Тобто велику роль відводить проблемам сімейного благополуччя, виділяються різні його детермінанти. Одним з основних його параметрів вважається задоволеність подружжя шлюбом.

Вітчизняний психолог С.І. Голод у своїх роботах говорить про те, що задоволеність шлюбом «...формується як результат адекватної реалізації

уявлення про сім'ю, що склалася у свідомості людини під впливом зустрічей з різними подіями, які становлять його досвід у цій сфері діяльності» [26]. Необхідність детального вивчення цієї теми визначається ще й тим, що задоволеність шлюбом взаємопов'язана з великою кількістю різних особистісних та соціальних характеристик. Аналіз проблеми задоволеності шлюбом сприяє кращому розумінню функціонування такої складної системи, як сім'я. Багато вчених переконані, що основним фактором стабільності сім'ї є задоволеність подружжя шлюбом, він же вважається і показником психологічного благополуччя внутрішньо сімейних відносин. Сім'я є досить складною соціальною системою. В першу чергу, через різноплановість її членів за багатьма параметрами. Це насамперед, біологічні характеристики, а також соціальне та професійне приладдя. У зв'язку з цим, список факторів, що впливають на задоволеність подружжя шлюбом досить великий та його досить важко кластеризувати за більш загальними параметрами. Тим не менш, у деяких роботах наводяться найважливіші показники, що проявляються в більшості подружніх парах і впливають на задоволеність їхнім шлюбом.

Першою, і з позиції багатьох вчених, найважливішим показником, зазначимо психологічну сумісність подружжя. Цей фактор вважається фундаментом шлюбних відносин у суспільстві. Чим більшого ступеня подружжя одне з одним сумісні, тим більше поєднуються їх індивідуальності і, відповідно, тим міцніші відносини між подружжям. М.І. Мушкевич дає таке визначення поняття сумісності партнерів: «взаємне прийняття партнерів зі спілкування та спільної діяльності, засноване на оптимальному поєднанні – схожість або взаємодоповнюючих ціннісних орієнтацій, особистісних та психофізіологічних особливостей» [35].

Окремо Н. Г. Юркевич підкреслюється, що «...для благополуччя шлюбу важлива успішна адаптація подружжя. Особливо у перші роки спільного життя». Саме даний фактор переважно визначає наступні відносини у подружжя їх сім'ї. Ще одним дослідником у галузі подружніх

взаємин – К.Дж. Сейгером – було проаналізовано поведінку подружжя, і на підставі цього аналізу він запропонував класифікацію типів подружніх партнерів.

– Рівноправні партнери. Їм властиве очікування один від одного рівних прав і обов'язків [6].

– Романтичні партнери. У них виражена сентиментальність, переважно очікують один від одного міцного кохання та душевної згоди [6].

– Батьківські партнери. Подружжя, у цьому варіанті, є один для одного об'єктом для проєкцій батьківської поведінки, що транслюються у піклування один про одного[6].

– Дитячі партнери. Поведінка у них спонтанна, безпосередня. Водночас, виявляють, здебільшого, слабкість і безпорадність, несвідомо вимагаючи від партнера, щоб той доглядав і дбав.

– Раціональні партнери. Емоції тримають під контролем, знають і дотримуються своїх прав та обов'язків.

– Товариські партнери. Не надають великого значення романтичному коханню, розуміють труднощі сімейного життя, намагаються справлятися із ними разом.

– Незалежні партнери. У шлюбних відносинах дотримуються дистанції.

Деякі комбінації поведінки партнерів цілком можуть один з одним поєднуватися. Наприклад, конгруентними можуть бути такі моделі поведінки як залежний та незалежний партнери, незалежний та раціональний. За принципом компліментарності можуть бути такі поєднання як батьківський тип та дитячий тип. Породжувати конфліктні відносини можуть поєднання романтичного типу з незалежним, батьківського з батьківським, романтичного із рівноправним.

Про важливість подружньої сумісності у своїх роботах також пише Н. Смелзер [26]. Вона говорить про те, що «...знання особливостей сумісності

на різних її рівнях у подружній парі дозволяє успішно прогнозувати розвиток відносин» [26].

Дає визначення подружніх відносин В. М. Воловик: «Подружні взаємини є цілісною системою різноманітних взаємних почуттів стосовно шлюбного партнера, поведінкових стереотипів, вчинків» [17]. У подружніх відносинах та при аналізі їх структури В. М. Воловик виділила три елементи: емоційний, когнітивний та поведінковий. Емоційний компонент виявляється у переживаннях, пов'язаних із шлюбним партнером. Когнітивний – знання та уявлення про особливості чоловіка, особливості його характеру, цінностей, інтересів і т. д. Поведінковий – способи та манери спілкування та взаємодії з партнером у повсякденності. Звичайно, ці компоненти взаємопов'язані і окремо не можуть існувати. Також, В. М. Воловик виділяє ще й структурні одиниці подружніх взаємин: «інтегративне прийняття чи відкидання; міжособистісна дистанція чи ступінь близькості; форма та напрямок контролю» [17]. Автор також зазначає, що всі три структурні одиниці містять у собі і емоційний і когнітивний та поведінковий компоненти, проте емоційний є провідним.

Багатьма дослідниками було виявлено, що емоційна, фізична та духовна близькість подружжя може нести як позитивний вплив на їх відносини, так і негативно позначатися, зокрема, на особистісному розвитку кожного з них [8], [5]. Для одруження у людей існує велика кількість різних мотивів та причин. У той же час, подружжя не залишається незмінними протягом усього життя – вони змінюються: зовні, фізично, психологічно, інтелектуально. Поряд з особистісними змінами, всередині подружньої пари відбуваються зміни у взаєминах – вони можуть зміцнюватися, а можуть і вирішуватись. Основна особистісна структура, що надає найбільший вплив на вибір шлюбного партнера і на саме рішення про одруження – це ціннісна ієрархія та установки. Подружжя може їх усвідомлювати, а також можуть бути і несвідомими. Саме формування цих цінностей та установок пов'язані з впливом суспільства, вони формуються у процесі соціалізації особистості.

Основною соціальною тенденцією в останні десятиліття є збереження цінності шлюбу з пред'явленням високих вимог до шлюбних партнерів, їх особистісних якостей та взагалі якості сімейного життя [2].

Розуміння та інтерпретація причин вибору того чи іншого шлюбного партнера розходиться і по-різному розуміється. Здебільшого, в залежності від тієї чи іншої психологічної школи. Наприклад, у межах психоаналітичної парадигми батько протилежної статі розглядається як ідеал і, відповідно, чоловік вибирається на підставі уявлень людини про нього. Таким чином, у психоаналітичній концепції задоволеність шлюбом залежатиме від того, наскільки шлюбний партнер відповідає образу батька протилежної статі. Також поширене уявлення про те, що укладання шлюбу – це певна угода. Обміну підлягають різні параметри. Наприклад, соціальний чи економічний статус, якісь значущі особисті якості та інші. Цю ідею розкриває О.М. Обозова. Вона пише, що: «...до можливих обранців входять кандидати з однаковими характеристиками, що мають першорядне значення з погляду шлюбного вибору» [27].

У процесі глибшого аналізу стає очевидним, що даний принцип актуальний переважно на рівні соціально-культурних показників. На рівні особистості цей принцип не спрацьовує, а, швидше навпаки, задоволеність шлюбом буде вищою за протилежні особистісні якості подружжя. Найяскравішим прикладом служить те, що зазвичай сильного владного чоловіка приваблюють спокійні та не амбітні жінки.

Ще один підхід до проблеми вибору подружнього партнера ґрунтується на їхніх потребах – вони мають бути схожими або доповнюватися партнером. Також, важливим фактором для задоволеності шлюбом є схожість інтересів, потреб, а також схожість у розумінні сімейних ролей та їх виконання [22].

Таким чином, у великій кількості досліджень, присвячених проблемі задоволеності подружжя шлюбом, піднімається ціннісний аспект вибору шлюбного партнера. У процесі аналізу літературних джерел нам здалися цікавими є наступні роботи.

У дослідженнях С.В. Ковальова було встановлено існування великої різниці в тих якостях, які юнаки та дівчата називають для партнерів зі спілкування і для майбутніх партнерів по шлюбу. С.В. Ковальов пише, що: «...те, що найбільш значуще в особистості ідеального чоловіка, є ним вирішальним під час виборів партнера по спілкуванню». Про це пише у своїх дослідженнях Т.В. Андрєєва. Внаслідок своїх досліджень Н.Ф. Федотова прийшла до певних висновків, що стосуються мотивів пошуку шлюбного партнера. Так було встановлено, що для чоловіків найбільш важливими є інтимна близькість з партнеркою, а також можливість задовольняти потребу у турботі про слабке. Для жінок основним мотивом є потреба кохати і бути коханою, відчувати, що про неї дбають. Також, в результаті досліджень було виявлено, що жінки більш спрямовані та мотивовані на створення сім'ї, ніж чоловіки. Звичайно, роль факторів виховання, соціокультурних особливостей, ціннісних орієнтацій, віку не можна виключати з такої складної мотиваційної структури як мотиви створення сім'ї [25]. Крім цього, Н.Ф. Федотовою були визначені основні мотиви одруження у молодих людей. Так, на перше місце було поставлено мотив кохання. На другий – мотив духовної близькості. На третьому місці розрахунок. Розрахунок мається на увазі не обов'язково матеріальний. Це можуть бути та соціальний розрахунок, втеча з батьківської сім'ї, прагнення уникнути самотності та багато інших.

Уявлення про можливого партнера з шлюбу ґрунтуються на батьківському сценарії, перших навичках спілкування, отриманих у сім'ї, дитячому садку чи школі, перші еротичні враження, а також певні генетичні ознаки, які є позитивними, на думку людини. Проблема подружніх відносин піднімається суспільством дуже давно. Були спроби вирішення низки складних психологічних питань через патріархально-родову структуру сім'ї, традиційну. Ті або інші принципи побудови сімейних відносин між подружжям передавалися у фольклорному мистецтві.

Для суспільства сім'я є значним чинником життєдіяльності. Вона вирішує соціальні, економічні, репродуктивні, культурні, виховні та багато інших функцій. Це все відбивалося у фольклорне мистецтво, і в ньому ж дозвіл сім'ї представлявся як величезна трагедія. Через сімейні традиції та беззаперечне їх дотримання виконувалася функція регулювання членів суспільства.

Сучасне суспільство не дотримується сімейних традицій. Людина вибудовує стосунки з партером, виходячи з принципів особистої свободи, рівноправності. Однак, як би не змінювався підхід, методологія та принципи побудови сім'ї, подружні відносини між чоловіком та жінкою залишаються тими самими. Отже, і зберігаються їхні проблеми. Цю думку, на наш погляд, підтверджують велику кількість розлучень, демографічна криза, глобальна самотність особистості, що вже стала нормою.

У працях Ю.А. Альшиної відзначається, що на сучасному етапі розвитку суспільства та інституту сім'ї найбільше занепокоєння викликає так звана проблема відчуження особистості. Автор її трактує як «...дисгармонія відносин особистості зі світів та собою, заснована на соціокультурних, психологічних, внутрішньосімейних, особистісних протиріччях, що виражаються у сприйнятті інших цінностей, інших норм поведінки, що неминуче призводять до імітаційних тенденцій у діяльності людини, породжуючи в неї почуття самотності, що змінюється то агресією, то соціокультурною апатією» [4]. З позиції великої кількості дослідників, основною причиною розладу відносин між подружжям є «сама природа чоловіків і жінок» [35]. Спочатку вони різні та індивідуальні. Самі природні, соціальні, культурні, фізіологічні, рольові особливості чоловіків та жінок роз'єднують чоловіків та жінок, відокремлюють їх один від одного. Така природна індивідуальність сприяє тому, що чоловіки та жінки по-різному сприймають реальність, моделі поведінки, вони мають різні установки щодо різних об'єктів реальності та багато іншого.

Найбільш благополучні подружні пари складаються тоді, коли чоловік і дружина доповнюють один одного: якщо один із них орієнтований на домашній простір – сім'я, діти, а інший орієнтований на зовнішній простір – кар'єра, друзі. Якщо один відноситься до розумового типу, а інший до емоційного. Якщо один до сенсорного, то інший до інтуїтивного [12].

Вважається, що основним фактором розвитку нерозуміння між подружжям, є незадоволення основних потреб подружжя. Насамперед, йдеться про потребу в коханні, розумінні, повазі та підтримці. По-друге, важлива потреба у близькості, як фізіологічної, і психологічної. По-третє, важливим аспектом є створення та підтримання оптимальних за індивідуальних вимог, матеріальних умов життєдіяльності. По-четверте, не можна недооцінювати роль сімейного спілкування. Виділяється ще один фактор, що впливає на виникнення проблем у відносинах між чоловіком та жінкою. Це різниця в емоційних особливостях та емоційному реагуванні на одні й ті самі події та ситуації. Однакова емоційна реакція зазвичай зближує подружжя, тоді як різна реакція на ті самі події навпаки, роз'єднує їх.

З позиції Л.В. Куликова, всі почуття, що регулюють міжособистісні відношення, можна розділити на почуття, що зближують, і віддаляючі почуття. Він говорить про те, що: «... почуття, що зближують - єдність з людиною, дружелюбність, добросердя, впевненість у власній правоті, власна достатня значимість, гордість за себе, вдячність, любов» [49]. До віддалених почуттів він відносив почуття самотності, огида, заздрість, сором, збентеження, образа, зневага, ненависть. Проблеми міжособистісних відносин між подружжям дуже часто є причиною виникнення депресивних станів подружжя. Вони виражені в перевазі емоцій гніву, смутку, презирства, страху та почуття провини. Все це формується через те, що у подружжя не налагоджено спілкування між собою, вони мало поінформовані про справи та «зовнішнього» життя один одного. Виникає недовіра у відносинах, якщо виражений низький рівень поінформованості. Звідси, далі, виникає напруга у

відносинах і, як наслідок, знижується задоволеність шлюбом, розвиваються конфлікти у сім'ї.

У подружжя спілкування не тільки виконує функцію обміну інформацією, але також має задовольняти низку інших потреб – потреба у співчутті, співпереживанні, розумінні та інші. В.П. Левкович пише, що: «...це не лише зовнішня сторона шлюбних відносин, а й їх внутрішнє, емоційно-екзистенційне наповнення, що кардинальним чином визначає гармонію у відносинах чоловіка та дружини» [11].

Отже, дослідниками в ході емпіричних та теоретичних досліджень було встановлено, що рівень задоволеності шлюбом знижується переважно через різні мотиви, за якими подружжя одружуються, а також через те, що подружжя прагне в шлюбі задовольняти різні потреби. При аналізі факторів, що впливають на рівень задоволеності шлюбом, не можна упускати соціокультурні фактори формування світоглядів чоловіків та жінок. До нього відносяться життєвий досвід у батьківській сім'ї, уявлення про сім'ю, очікування від партнера та сім'ї. Саме розбіжності у соціокультурних факторах, в уявленнях, очікуваннях призводить до погіршення міжособистісних відносин у подружжя [27].

В.В. Івлєва пише, що: «...відмінності етнокультурної та релігійної приналежності подружжя на перший погляд не здаються настільки суттєвими, щоб вплинути на гармонійний устрій сім'ї, але це один із важливих факторів виникнення дисгармонії у подружніх взаєминах» [38].

Ціннісні орієнтації можуть відрізнятися не тільки у молодому подружжі. Різний культурно-освітній рівень впливає на виникнення ціннісного конфлікту в подружній парі, а також духовно-моральні якості та суспільно-професійний статус. Насамперед, подружжя може по-різному ставитися до сімейних цінностей, а саме вони є запорукою цілісності та міцності сімейного світу. Раніше базисом, на якому будувалося благополуччя сім'ї, були традиції. Саме традиції виконували контролюючу функцію були основними помічниками молодим сім'ям. Сучасні сім'ї досить швидко

втрачають сімейні традиції та культуру їх дотримання. Внутрішньосімейні зв'язки є не такими стійкими. Більше того, сучасна масова культура підтримує саме дану ідеологію. Звідси виникає психологічна нестійкість сучасних сімей до життєвих труднощів, а природним виходом із труднощів вважається розлучення.

З позиції О.А. Карабанової, «...подолання дисгармонії подружніх відносин потрібно починати з розуміння умов та принципів, у яких будується щаслива сім'я» [39]. Автор виділяє такі для цього умови:

- кожному з подружжя необхідно змінити колишнього себе, поставити у пріоритет сім'ю та благополуччя членів своєї сім'ї;

- внутрішні зміни мають бути підпорядковані формуванню психологічної сумісності зі шлюбним партнером. О.А. Карабановою вона розуміється як «...взаємне прийняття партнерів зі спілкування та спільної діяльності, засноване на оптимальному поєднанні – схожість, милі взаємододатковості – ціннісні орієнтації, особистісні чи психофізіологічні особливості. У сімейній взаємодії психологічна сумісність включає такі компоненти, як психофізіологічну сумісність, особистісну сумісність, у тому числі когнітивну, емоційну, поведінкову, сумісність цінностей чи духовну сумісність» [39].

Для глибшого розуміння проблеми задоволеності подружжя важливо враховувати той факт, що сім'я не зможе бути щасливою без внутрішньої роботи подружжя над самим собою. Це важка і кропітка робота, основним двигуном якої є почуття кохання. Мотивація сімейних відносин, мотивація збереження шлюбу також впливає на благополуччя подружжя у шлюбі. Важливим фактором є також довірчі відносини між подружжям, засновані на почуттях поваги, любові, довіри за збереження елементів дружби у відносинах. Для попередження виникнення поганих взаємин подружжю необхідно заздалегідь домовлятися про способи рольової взаємодії, взагалі прояснити уявлення одне одного про ролі чоловіка та дружини, батька та матері. На подружню роль впливають різні особистісні характеристики

подружжя, їх життєвий досвід, виховання, мотивація, життєві цінності та пріоритети тощо. Важливо, щоб був збіг уявлень про подружні ролі і реальних ролей подружжя, виконання в реальності міжособистісних взаємовідносин. Саме через уявлення про подружні ролі траншуються основні потреби подружжя, яке має задовольнятися у сім'ї. Таким чином, відносини подружжя у сім'ї – це, насамперед, цілісна система їх почуттів, взаємовідносин, організації спільного життя. На ступінь задоволеності шлюбом, крім внутрішніх відносин у сім'ї, істотний вплив надають і різні соціальні ситуації, мікро та макро економічні впливи, ступінь соціальної стабільності сім'ї.

1.2 Проблема задоволеності подружжя шлюбом

Перш ніж говорити про задоволеність шлюбом, необхідно дати визначення основних понять, які будуть використовуватися в даному дослідженні. Укладання шлюбу спрямовано на створення нової сім'ї. Різні автори пропонували власні визначення поняття «родина» та тих функцій, які сім'я має виконувати. Приміром, І. Ф. Дементьєва пропонує наступне визначення поняття «родина» – це «мала соціальна група, найважливіша форма організації особистого побуту, заснована на подружньому союзі та родинних зв'язках, тобто відносинах між чоловіком та дружиною, батьками та дітьми, які проживають разом та ведучими спільне господарство» [20]. Інший автор, О. С. Кочарян вважає, що сім'я є найважливішим компонентом соціального середовища людини, оскільки спочатку два десятиліття життя людина повністю залежить від сім'ї - саме вона дає їй дах, їжу, освіту та виховання. Ставши дорослою, людина намагається створити власну сім'ю, і багато її дій спрямовані саме на це. Створивши сім'ю, сили людини спрямовані на народження та виховання своїх дітей [35].

На думку Л.Б. Шнейдер сім'єю слід вважати певне об'єднання людей, пов'язаних між собою значущими спорідненими та емоційними уподобаннями, і засноване або на подружжі, або на дитячо-батьківських

відносинах [18]. Якщо звернутися до системного підходу, то на прикладі визначення даного О.А. Карабановою, можна побачити, що сім'єю вважають таку цілісну систему, яка спрямована на здійснення деякої сукупності функцій, які мають забезпечити потреби всіх членів цієї сім'ї. Крім того, для сім'ї характерна певна ієрархія, заснована на виконанні тих чи інших ролей [39]. Сім'я може включати кілька поколінь, але завжди заснована на подружніх відносинах, навколо яких і вишиковуються всі інші родинні зв'язки. Саме цінності та моральні переконання подружжя визначають цілі та спрямованість кожної окремої сім'ї, при цьому зазвичай один із подружжя займає домінуючу позицію і надає більший вплив на решту членів сім'ї.

Про це пише, наприклад, Ю.Є Альошина, яка називає домінуванням у сім'ї таку ситуацію, коли один із подружжя систематично і не приховуючи цього, заявляє про свою владу у даних сімейних відносинах. Влада в сім'ї залежить від засад, що панують у суспільстві. У нашому суспільстві це найчастіше батько сімейства, але в історії людства відомі і товариства матріархату, коли головною в сім'ї була старша жінка. Так чи інакше, головну роль в основному грає старший у сім'ї, але до певного віку, коли починає потребувати опіки та допомоги в зв'язку зі старінням [3].

Розглянемо такий важливий показник сімейного благополуччя, як задоволеність шлюбом. У психологічних дослідженнях велике значення має вивчення власне поняття «задоволеність шлюбом». На думку більшості дослідників, задоволеність шлюбом – це якийсь внутрішній суб'єктивний фактор, що є оцінкою кожним чоловіком як безпосередньо самого шлюбу, і другого чоловіка зокрема. Дана оцінка спирається на образ сім'ї, який склався на даний момент у людини під впливом різного життєвого досвіду, всіляких подій, соціального та культурного оточення [22]. При цьому дослідники відзначають той факт, що не можна плутати поняття задоволеність шлюбом і стабільність шлюбу, тому що навіть якщо обидва чоловіка не задоволені своїм шлюбом, він може бути достатньо стійким та стабільним. І навпаки – задоволеність шлюбом не забезпечує його стабільність [27]. Дослідженням

характеристик, які впливають на задоволеність шлюбом у жінок, займалися багато вчених. Одна з найбільш раціональних їх систем представлена в моделі якості шлюбу, яку розробили американські дослідники Р.А. Левіс та Дж.Б. Спенієр, які вивчили близько трьох сотень робіт та виділили основні ознаки подружнього благополуччя, об'єднавши їх у три блоки факторів, такі як фактори, пов'язані з дошлюбними подіями, соціальні та економічні фактори, а також фактори, які характеризують особистість людини [7]. Більшість цих факторів відносяться до психологічних властивостей особистості.

Були запропоновані інші класифікації якостей задоволеності шлюбом, в основному як ознаки виділення характеристик, які впливають на шлюб, вони пропонують ті чи інші сфери міжособистісних відносин [13]. У низці досліджень було показано, що фактори задоволеності шлюбом можуть відрізнятися залежно від статі, віку, професії, стажу шлюбу і таке інше. Так було в дослідженні Ю.Є. Альшиної. Було показано, що у жінок задоволеність шлюбом залежить від стажу подружніх відносин: спочатку ступінь задоволеності шлюбом повільно йде вниз, досягаючи свого мінімального значення приблизно до 12-18 років шлюбу, а потім навпаки спостерігається зростання задоволеності шлюбом, по своєму зростання різкіше, ніж плавне падіння [4].

В інших дослідженнях показано залежність задоволеності шлюбом від кар'єрних успіхів та виду роботи – ті жінки, які були цілком задоволені своєю роботою, вважали свій шлюб щасливішим в порівнянні з тими жінками, чий кар'єрні амбіції не були задоволені [39].

Також було виявлено залежність задоволеності шлюбом від того, як у сім'ї розподілені обов'язки по дому. Так, якщо домашнім господарством займається лише жінка, а чоловік їй не допомагає, тільки 59% учасників дослідження оцінили своє задоволення шлюбом високо, коли чоловік надає допомогу по дому, вже 88% задоволені шлюбом. Коли ж обов'язки розподіляються рівною мірою, 94% респондентів задоволені своїм шлюбом

[29]. Наступний фактор, який впливає на ступінь задоволеності шлюбом, це мотиви, якими керувалися подружжя під час укладання шлюбу. Так, якщо своїм головним мотивом укладення шлюбу респонденти називають кохання, 75% жінок та 63% чоловіків задоволені своїм шлюбом. Тоді ж, коли мотивом створення шлюбу виступало прагнення позбутися самотності, лише 14% жінок та 18% чоловіків були задоволені своїм шлюбом [45]. У дослідженні М.Д. Власової показано взаємозв'язок задоволеності шлюбом та сексуальної задоволеності – лише 8% з подружжя, яке незадоволене сексуальною стороною відносин, було повністю задоволені шлюбом. І, навпаки, – для того подружжя, у яких спостерігається відсутність проблем у сексуальній сфері, спостерігається велика задоволеність шлюбом [22].

Певний вплив на ступінь задоволеності шлюбом надає соціально-психологічний клімат у сім'ї – та психологічна атмосфера, яка зазвичай переважає, стиль спілкування між подружжям, наскільки подружжя підтримує одне одного. Чим благополучніше соціально-психологічний клімат, тим більше подружжя задоволене своїм шлюбом [24]. Незалежно від усіх цих факторів, ступінь задоволеності шлюбом залежить від його стажу. Про це вже згадувалося вище – у перші роки подружжя більшою мірою задоволені своїм шлюбом, згодом радість падає і досягає свого мінімуму на другому десятку стажу. Далі радість, якщо звичайно шлюб вдалося врятувати, різко зростає, що в основному пов'язано з покращенням матеріального благополуччя сім'ї, дорослішання дітей, кар'єрним зростанням. У літньому віці задоволеність шлюбом знову починає знижуватися, що пов'язано з психологічною адаптацією до нового фізичного та соціального стану [39]. Проведене опитування чоловіків та жінок показало, що жінки більш вимогливі до факторів, необхідних для задоволеності шлюбом – на їхню думку, для повної задоволеності шлюбом необхідно, щоб чоловік допомагав по господарству, сексуальна гармонія, хороша психологічна обстановка в сім'ї, хороші взаємини із дітьми, турбота з боку чоловіка. Чоловіки у цьому опитуванні називали спільність інтересів як основний

фактор задоволеності шлюбом – якщо в подружжя спільні цілі, наміри та захоплення, то вони задоволені шлюбом [28]. Також чоловіки називають такий важливий фактор задоволеності шлюбом як сексуальна гармонія [5].

Залежність задоволеності шлюбу від соціальної зрілості показано у дослідженні А.А. Реан. У ньому виявлено, що дружини чоловіків, які відповідальні, мають гарну роботу, серйозно ставляться до своїх обов'язків, більшою мірою задоволені шлюбом, ніж дружини менше соціально зрілих чоловіків. У чоловіків подібної залежності не було виявлено, тобто їхня задоволеність шлюбом не залежить від того, наскільки жінка серйозна, від наявності у неї роботи та відповідальності.

Певною мірою задоволеність шлюбом залежить від фінансового становища сім'ї. Це більшою мірою визначається не самим матеріальним благополуччям, а тим, що в суспільстві існує думка про те, що чоловік повинен забезпечувати свою сім'ю, і коли його дохід досить високий, не тільки дружина сприймає його як успішного чоловіка, але і сам чоловік може вважати, що він успішний і добрий чоловік.

Крім того, в дослідженнях було показано, що сексуальна гармонія також знижується у тому випадку, коли у чоловіка знижується дохід. Можливо це пов'язано з тим, що чоловік почувається невдахою, а це у свою чергу негативно впливає на його сексуальне життя [30]. В іншому дослідженні показано вплив акцентуацій характеру на ступінь задоволеності шлюбом. І у чоловіків, і у жінок, для яких характерні такі прояви акцентуації характеру як педантичність, схильність до підвищеного порядку, циклічні зміни настрою, схильність до застрягання на певних подіях призводить до того, що ступінь задоволеності шлюбом падає. При цьому вищий рівень соціального інтелекту навпаки позитивно впливає на ступінь задоволеності шлюбом [16]. Задоволеність шлюбом також залежить від рівня освіти – чим нижча освіта, особливо в жінок, тим нижча задоволеність шлюбом.

Дослідники пов'язують це з тим, що жінки з нижчим рівнем освіти більш схильні до скандалів та з'ясування стосунків, що негативно

позначається на сімейних стосунках. Отримуючи якісну освіту, особистість підвищує свій культурний рівень, а також формує навички аналізу власної поведінки стосовно оточуючих, що надалі допомагає успішно справлятися з конфліктними ситуаціями. Освічені люди розуміють, яку позицію слід зайняти у сімейному конфлікті, щоб не доводити ситуацію до скандалу та допомогти близьким вирішити проблеми. Вони усвідомлюють важливість у теплій сімейній атмосфері і в деяких ситуаціях вважають за краще йти на поступки [5].

Проведені дослідження показали, що рівень доходів помітно позначається на задоволеності шлюбом в жінок. Так, низький рівень прибутків сприяє підвищенню кількості скандалів. Насамперед, це пов'язано з тим, що нестача фінансових коштів – це одна з найбільш поширених причин сімейних розбіжностей. Поступово дана проблема може призвести до насильства у сім'ї. Крім цього, члени сім'ї схильні звинувачувати один одного в тому, що саме через них сім'я відчуває фінансові проблеми (наприклад, через те, що чоловік не дозволяє дружині працювати, що дружина (чоловік) марнотратно ставиться до фінансових коштів, що чоловік (дружина) не получила необхідної освіти для заробляння грошей та ін) [19].

Як правило, низький рівень доходів у сім'ї пов'язаний з іншими проблемами, які можуть призвести до незадоволеності шлюбом у жінок:

- Проблема алкоголізму в сім'ї. Замість того, щоб заробляти гроші для своєї сім'ї, людина вважає за краще вживати алкогольні напої. У стані алкогольного сп'яніння він може не давати звіту своїм діям, і це відбивається на членах його сім'ї.

- Депресія, почуття провини та розпач. Людина, яка відчуває матеріальні проблеми і не бачить шляхів виходу із ситуації, що склалася, може бути у складному психічному стані. Проблеми душевного характеру він може зганяти на своїх близьких.

- Проблеми безробіття. Часто причиною матеріального неблагополуччя є відсутність роботи. З одного боку, це наводить до негативного

психологічного стану, що сприяє підвищенню агресії. З іншого боку, людина має занадто багато вільного часу, що проводить нерационально, викликаючи роздратування близьких.

– Заздрість до успішнішого члена сім'ї. Як правило, даний фактор найбільш характерний для чоловіків, ніж жінок. Якщо жінка приносить у сім'ю більше фінансів, ніж чоловік, і при цьому сім'я все ж таки відчуває труднощі, чоловік, з одного боку, відчуває провину (усвідомлено чи неусвідомлено), з іншого – не може змиритися з думкою, що жінка успішніше [39].

І навпаки: що вищі можливості отримання доходу, то вище задоволеність шлюбом. Часто у забезпечених людей всі сили йдуть на заробляння грошей, і не залишається ні енергії, ні часу на сімейні скандали. Також немає і самої причини скандалів, яка пов'язана з нестачею фінансів. Крім цього, забезпечені люди мають більше можливостей для зняття напруги (якісний відпочинок, шопінг та ін.). Однак у забезпечених людей все ж таки є проблеми, які в окремих випадках призводять до виникнення певних видів агресії, що може зашкодити задоволеності шлюбом [14]. Щоб узагальнити всі ці фактори знадобилися також дослідження, які узагальнять та систематизують наявні факти. Так, у дослідженнях Т. А. Гурко було виділено такі групи факторів, що впливають на ступінь задоволеності шлюбом [29]:

– Група факторів, що узагальнюють соціально-демографічні та економічні показники. До цієї групи факторів відносять склад сім'ї, кількість дітей, загальний та окремий дохід подружжя, економічне становище сім'ї у колі друзів та знайомих, інші соціальні чинники, що мають значення для цього суспільства;

- Група факторів, які пов'язані з поза сімейною діяльністю подружжя – сюди можна віднести їх професійну діяльність, наявність друзів, особливості проведення часу тощо;

– Група факторів, які торкаються внутрішнього устрою сім'ї – як розподілені господарські обов'язки, стиль життя, прийнятий у даної сім'ї, те,

як організовано дозвілля в сім'ї, згода за загальними питаннями у сферах способу життя та переконань;

- Група факторів, які торкаються безпосередньо міждружніх відносин, - це любов і вірність, взаємоповага, спільність поглядів, турбота один про одного, відсутність розбіжностей у виховання дітей.

Також було виділено такі шість типів незадоволеності жінок подружніми відносинами:

– «Справжня незадоволеність». На думку Т. А. Гурко, яка зазначає, що: «...конфлікт, сприймається адекватно та існує об'єктивно». Наприклад, зіткнення інтересів відбувається, коли вільна кімната хоче використовуватись дружиною з метою створення майстерні та займатися там живописом. У свою чергу, чоловік хоче використати цю кімнату для інших цілей. Таким чином, виникає справжній конфлікт.

– «Випадкова чи умовна незадоволеність». Цей тип конфлікту, на думку Т. А. Гурко, «...залежить від легко змінюваних обставин, але де вони усвідомлюються сторонами конфлікту». Наприклад, «справжня незадоволеність» вищевикладеного прикладу перетворюється на «випадкову», коли існує інша кімната, яку можна обладнати під кабінет, але подружжя цього просто не помічають.

– «Зміщена незадоволеність». У цьому випадку мається на увазі «явний конфлікт», за яким ховається якийсь інший, прихований конфлікт, що лежить в основі очевидного. (Попередній приклад трансформується на приклад «зміщеної незадоволеності», якщо суперечка з приводу вільної кімнати відбувається в умовах, коли чоловікові та дружині по факту все одно на те, що буде в кімнаті – студія чи кабінет, а те, що виникло протиріччя служить проявом будь-якого іншого, глибшого, можливо навіть неусвідомлюваного конфлікту).

– «Неправильно приписана незадоволеність». Це конфлікт «між помилково зрозумілими сторонами і як наслідок – з приводу помилково

витлумачених проблем». (Коли, наприклад, лають дитину за щось, що вона була змушена зробити, виконуючи вказівку батьків).

- «Латентна незадоволеність». На думку автора, «...це конфлікт, якого немає, але він має статися». Але, через будь-які обставин, не усвідомлюється подружжям.

– «Помилкова незадоволеність». Це випадок, коли відсутні «об'єктивні підстави» для конфлікту, і останній існує лише в силу помилок сприйняття, розуміння. Як основа для класифікації називається ставлення між об'єктивним станом справ та станом справ, як воно сприймається конфлікуючими сторонами [9]. Таким чином, проведені дослідження показують, що на задоволеність шлюбом впливає ціла сукупність різних факторів, що загалом ускладнює його вивчення, оскільки складно визначити вклад кожного фактора окремо.

1.3 Фактори, що визначають задоволеність подружжя шлюбом

На сьогоднішній день існує велика кількість психологічних досліджень, присвячених проблемам сім'ї. Одним з завдань, проведених досліджень, є визначення шлюбів як щасливі і нещасливі. Дослідники виділили різні характеристики, що показують ступінь задоволеності шлюбом подружжям. У дослідженнях американських вчених Дж. Б. Спанієра та Р. Л. Левіса представлена модель якості шлюбу, що відбиває систему таких характеристик. На думку авторів, під поняттям «якості шлюбу» розуміються задоволеність шлюбом, стабільність та інші характеристики, що описують вдалі та невдалі шлюби.

Дж.Б. Спанієром та Р.Л. Левісом було проаналізовано більше двохсот робіт, присвячених проблемам сім'ї та шлюбу. Автори виділили характеристики високої якості шлюбу на основі проаналізованих робіт, їх виявилось 47. Дані характеристики автори поділили на три групи. Внутрішньо-подружні фактори, дошлюбні фактори та соціально-економічні фактори – такі назви отримали три групи показників. Авторами було

зазначено, що дві третини параметрів мають психологічний характер. Дані параметри надають позитивний вплив на якість шлюбу. Але, незважаючи на переваги, існує низка недоліків у цій схемі. Перерахуємо ці недоліки:

- модель носить передбачуваний, а не пояснювальний характер;
- у рамках існуючої моделі упор робиться на прямолінійний характер залежностей;
- у рамках представленої моделі розглядається не задоволеність шлюбом, а чинники стабільності шлюбу;
- твердження про якість шлюбу працюють, спираючись на соціальний контекст, у цій моделі дана опора відсутня [3].

На думку Є.В. Антонюк: «...узгодженість рольової поведінки кожного з подружжя є чинником успішності шлюбу» [11]. Саме цим і цінна ця модель. Досить широко представлені моделі задоволеності шлюбом у зарубіжних дослідженнях. Перелічимо деякі з них. Автор Ньюкомб представив модель, яку назвав «теорія рівноваги». Дослідник Беркл презентував модель, яку назвав «теорія компенсації». Такі автори як Кларк, Уоліс, представили модель, основі якої лежить «компенсаторність». Сутність даної моделі полягає в тому, що одні аспекти сімейних стосунків заміщуються іншими. Незадоволеність будь-якими аспектами сімейного життя заміщуються аспектами, які задовольняють обох з подружжя. Котрел та Фут представили модель – «теорія емпатії». Найцікавіші, з погляду, дослідження М.С. Мацковського. У своїх роботах автор зазначає дослідження У. Берра, де: «...послідовність зв'язків є задоволеністю шлюбом і є залежною змінною»[36].

У роботах Р. Хілла та Ф. Ная представлена досить цікава модель, яка пояснює, як на якість шлюбу впливають дошлюбні чинники. До дошлюбних факторів, що підвищують якість шлюбу, відносяться:

- роль «значних інших», які надають значну підтримку майбутньому подружжю;
- високий рівень дошлюбної гомогенності (тобто однорідності);

- батьківська сім'я, її зразки сімейних відносин, а також якість виховання;

– ресурси майбутнього подружжя, які необхідні для виконання ролей, притаманних шлюбу.

Дослідження Ф. Ная та Р.Хілла показують, що якість шлюбу безпосередньо залежить від ресурсів особистісного та соціального характеру. Саме від цього залежить позитивне функціонування шлюбу. Роботи Т.А. Гурко присвячені вивченню факторів нестабільності сім'ї міського типу. До таких факторів відносяться дошлюбні фактори, формування правил та стадії відносин:

- одруження у досить ранньому віці (тобто до 21 року);
- негативне ставлення до свого чоловіка (дружини);
- небажана вагітність, що настала до шлюбу;
- неузгодженість розподілу обов'язків у сім'ї;
- невдалий шлюб батьків майбутнього подружжя;
- досить короткий термін знайомства нареченого та нареченої;
- невідповідність поглядів на проблему самореалізації жінки в професійному плані;
- різні погляди на проведення вільного часу;
- суперечки у сім'ї про кількість дітей;
- розподіл владних повноважень у майбутньому сімейному житті.

Е. Г. Ейдемільер і В. В. Юстицький зазначають, що: «...оптимальний вік вступу до шлюбу для жінок становить 20 – 21 рік, а чоловіків – 26 – 27 років». Більш ранні дослідження, які вивчали проблеми сім'ї, дотримуються саме цих вікових кордонів. З іншого боку, дослідження К. Вітека, показують, що вік від 20 до 24 років є найбільш сприятливим для одруження [29]. На сьогоднішній день існує достатньо велика кількість досліджень, які фіксують увагу на тому, що чоловік повинен бути старшим за свою майбутню дружину для підтримки статевого потягу. Але для тривалості шлюбу саме жінка має

бути старшою за чоловіка, оскільки за даними статистичних досліджень, чоловіки живуть на п'ять років менше, ніж жінки.

З погляду К. Вітека, важливим фактором є професійна діяльність. Люди, які часто змінюють місце роботи, відрізняються непостійністю та нестійкістю і по відношенню до сімейних відносин. Так, на думку К. Вітека, професійна стабільність впливає на якість шлюбу [29].

На думку А. В. Петровського, який каже, що: «...сучасні молоді люди мають недостатній набір навичок залицяння. Вони характеризуються залежністю від батьків, як в емоційному, так і в фінансовому плані» [22]. Все вище перелічене є дошлюбними факторами несприятливого характеру. У своїх роботах А. В. Петровський говорить про те, що: «... наявність вищої освіти не є гарантом сімейного благополуччя» [22]. На противагу цій думці, Ю. С. Савенко пише, що: «...сприятливо впливає на подружню сумісність відсутність проблем із житловими умовами, високий рівень освіти, і навіть відсутність різниці у освіті в подружжя» [23]. У своїх дослідженнях Т. Гурко не тільки погоджується з думкою Ю. С. Савенко, а й каже у тому, що: «...рівень освіти чоловіка може бути вищою, ніж у дружини. Цей фактор сприятливо впливає успішність шлюбу» [29]. Економічні та соціально-демографічні, так можна назвати фактори, що представлені вище. Проаналізуємо дослідження, присвячені якості шлюбу, а саме соціально-психологічні характеристики.

Соціально-психологічні чинники.

Однією з основних робіт є дослідження Ю.Є. Альошиної, яке присвячено вивченню задоволеності шлюбом. На думку Ю.Є. Альошиної, яка каже, що: «...під час спільного життя подружжя, в їх відносинах відбуваються різні зміни, які мають не випадковий характер, а є закономірністю ... це зачіпає сприйняття одне одного подружжям, і навіть їх відносини» [5]. «Цикл розвитку сім'ї», таке поняття зустрічається в ранніх роботах, які вивчали подібні закономірності, але вони не були пов'язані з задоволеністю шлюбом. У своїх працях Ю.Є. Альошина, це поняття «цикл

розвитку сім'ї» замінила на такі поняття як: «наявність – відсутність дітей у сім'ї» та «стаж шлюбу». За стажем шлюбу, Ю.Є. Альошина, умовно розділила подружні пари, які брали участь у дослідженні, на п'ять груп і надала їм такі характеристики: «...перша група – сімейні пари, які мають стаж шлюбу до одного року, тобто молодята; друга група – сімейні пари, які мають стаж шлюбу до шести років (наявність маленьких дітей чи їх відсутність); третя група – сімейні пари, які мають стаж шлюбу від шести до дванадцяти років (наявність дітей не старше дев'яти років); четверта група – подружжя, яке має стаж шлюбу від дванадцяти до вісімнадцяти років (наявність дітей шкільного віку); п'ята група – сімейні пари, які мають стаж шлюбу від вісімнадцяти до двадцяти шести років (наявність дітей старше вісімнадцяти років і молодше вісімнадцяти років)»[5].

З практичного погляду і це підтверджено багатьма дослідженнями, виділення стажу шлюбу є виправданим. У дослідженні В. Сатир виділяється десять криз. Одні з них пов'язані зі змінами подружжя з фізіологічної точки зору, а інші – із віком дітей. Два кризові періоди виділяється Н.В. Самоукіною у своїй роботі. Перший кризовий період характеризується зміною сприйняття «образу партнера», стаж у шлюбі становить від п'яти до семи років. Другий кризовий період характеризується наявністю втомленості подружжя один від одного, стаж у шлюбі становить від тринадцяти до вісімнадцяти років.

На думку Ю.Є. Альошиної, яка говорить про те, що: «...протягом другого, третього та четвертого умовних періодів спостерігається тенденція поступового зниження задоволеності шлюбом. Дані періоди пов'язані з дорослішанням дітей у сім'ї та зі стажем шлюбу. Результати вибірки по п'ятій групі показують підвищення рівня задоволеності шлюбом.

Порівняльний аналіз не виявив значних відмінностей задоволеності шлюбом у другій та четвертій групах» [4]. Таким чином, дослідження Ю.Є. Альошиної показує, що: «...зміни в сімейних відносинах відбуваються під впливом народження дітей ... особливо народження першої дитини та

повноліття молодшої дитини» [4]. Ю.Є. Альошина зазначає, що: «... різко зростає прояв взаємної ніжності в жінок, одружених від дванадцяти до вісімнадцяти років. У чоловіків спостерігається зростання рівня взаємного спілкування з дружиною внаслідок збільшення стажу сімейного життя» [4].

Результати дослідження Ю.Є. Альошиної погоджуються з дослідженням Д. Майєрса, який говорив, що: «...ступінь задоволеності шлюбом у жінок складається під впливом взаємної підтримки, яку вони відчують із боку партнера» [4]. Вивчення Ю.Є. Альошиної також узгоджується з думкою Дж.Ентілла, який говорив, що: «...у чоловіків спостерігається зростання значення взаємного спілкування з дружиною внаслідок зростання сімейного стажу. Рівень задоволеності шлюбом корелює з наявністю у подружжя теплоти, доброти та чутливості в обох або в одного з подружжя» [29].

Дослідження Т. М. Мішиної підтверджує дані, їх змістовну сторону. Автор говорить про те, що: «...часто чоловіки демонструють повну відсутність інтересу до спілкування з дружиною, а також дітям. Цей факт є причиною, через яку в перші спільні роки життя, а це п'ять – шість років, зростає відсоток розлучень і становить 70% випадків».

На думку Пармелі, який трактує свої результати дослідження з погляду того, що: «...чоловіки, найчастіше, воліють більш незалежних дружин, які поділяють їх захоплення та інтереси» [25]. У свою чергу, Д. Майєрс подає схожі дані дослідження. Автор говорить про те, що: «...причинами того, що з часом жінки та чоловіки стають більш здатними на турботу та на напір, андрогінними, є гормональні зміни, позбавлення від ролей ранньовікового характеру (період догляду дітей і турботи про них). Все це дозволяє чоловікам і жінкам висловлювати свої потреби, які раніше пригнічувалися» [39].

З теоретичної точки зору цікавим є дослідження, представлене В.А. Сисенко. Автор представляє модель «стабільності шлюбу», яка дає пояснення такому феномену як задоволеність шлюбом. В роботі В.А.

Сисенко пише про те, що: «...функції та цілі шлюбу задовольняють різні потреби людей, а стабільність шлюбу забезпечуються за рахунок двох систем факторів. Перша система - це система соціально-економічних факторів, яка відповідає за стійкість шлюбу. Дані фактори представлені матеріальною забезпеченістю, бюджетом часу, а також житловими умовами. Друга система – це система факторів соціально-психологічного характеру. Саме соціально-психологічні фактори відбивають ступінь задоволеності шлюбом» [33]. На думку В.А. Сисенко, цей феномен можна назвати «задоволенням емоційно-психологічних потреб». До кола таких емоційно-психологічних потреб включаються такі потреби:

- сексуальна потреба;
- потреба у психологічній підтримці, «бути коханим»;
- потреба у шлюбному партнері, у близьких людях;
- потреба у співпраці, підтримці з боку партнера, взаємодопомоги;
- потреба у спілкуванні довірчо-дружнього характеру [33].

Отже, В.А. Сисенко робить висновок про те, що: «...у процесі становлення людини як особистості та освоєння нею соціальної активності, формуються різні потреби...і очевидним стають спроби розгляду якості шлюбу через задоволення даних потреб подружжя» [34]. Розвиваючи цю тему, А.К. Дмитрієнко виділив слабо мінливі (інваріантні) показники стабільного шлюбу в перші роки сімейного життя.

Особливістю цієї характеристики є задоволення потреби у спілкуванні подружжя. На думку А.К. Дмитрієнко, який говорив, що: «...до даних характеристик входять такі: наявність почуття любові до дружини (чоловіка), репродуктивні установки позитивного характеру, сімейні цінності подружжя, самовдосконалення подружжя та прагнення до нього в подружжя, переоцінка зовнішньої привабливості чоловіка, і навіть єдність подружжя ціннісно-орієнтаційного характеру» [33].

Аналізуючи зарубіжні дослідження, присвячені цій проблемі, А.К. Дмитрієнко перераховує якості партнерів, які визначають подружню

задоволеність. На думку А.К. Дмитрієнко, який пише, що: «...у щасливих шлюбних партнерствах присутня товариськість, щирість, емоційна стабільність, довірливість, а також згода з оточуючими людьми. Нещасливі шлюби характеризуються замкнутістю, підозрілістю, скутістю, відчуженістю, емоційною неврівноваженістю, і навіть прагненням до домінування» [37].

Дослідження зарубіжних авторів представляють факти, які свідчать про те, що подружні пари, що демонструють високий рівень задоволеності шлюбом, точно сприймають переваги партнера і вважають себе подібними в особистісному плані. Перелічені параметри в подружніх парах із низькою задоволеністю шлюбом, демонструють значення протилежного характеру [37]. За даними зарубіжних досліджень, спостерігається тенденція зменшення прийняття особистісних якостей чоловіка чи дружини у міру збільшення сімейного стажу. Досліджуючи задоволеність шлюбом, зарубіжні автори прийшли до думки, що між стилем мовної поведінки з дитиною та ступенем задоволеності шлюбом існує залежність. На думку П.К. Керіг, який пише про те, що: «...батьки з низьким рівнем задоволеності шлюбом менш директивні, виявляють більше чуйності та складності висловлювань у тому випадку, коли збігається стать дитини та батька. Батьки менш чуйні під час розмови, більше директивні в тому випадку, коли стать дитини та батька не збігається»[41]. Досліджуючи проблему спілкування подружжя, необхідно звернути увагу на подружній конфлікт. Він є фактором супроводжуючого характеру, який пов'язаний із задоволеністю шлюбом. Але, слід зазначити, що цей фактор не є причиною зниження задоволеності відносинами між подружжям. Більшість дослідників зазначає, що причиною є реалізація батьківських патернів взаємодії до компенсації своєї заниженої самооцінки.

Слід зазначити, що конфлікт виконує функцію стабілізуючого характеру. Характерною особливістю цієї функції є вироблення спільних поглядів подружжя у процесі переживання розбіжностей. Конфлікт виконує ще одну функцію – сигнальну функцію. Характерною особливістю цієї функції є оповіщення подружжя про те, що щось йде не так, про кризу, що

виникла, або про те, що сімейні відносини переходять на новий етап розвитку.

На думку Ю.Є. Альошиної, яка говорить про те, що: «...у сімейній парі присутні дві кризи – це шість років та вісімнадцять років спільного життя. При переживанні кризи відбувається зміна статево-рольової диференціації в парі, тому традиціоналізація відносин найбільш ефективна при вирішенні завдань у сім'ях 1, 2 та 5 груп за стажем шлюбу, і навіть позитивно пов'язані з задоволеністю шлюбом. У сім'ях же 3 та 4 груп на задоволеність шлюбом позитивний вплив надасть егалітаризація статево-рольової структури сім'ї. Іншими словами, сімейній парі необхідно більш рівномірно розподіляти обов'язки між собою більш ефективного виховання дітей» [3], [5].

Думка Ю.Є. Альошиної підтверджує дослідження Н.Ф. Федотової, яка вивчала проблему сімейного панування. Дослідження Н.Ф. Федотової показує, що: «...дружина визнає верховенство чоловіка у цьому у разі, коли він бере безпосередню участь у формуванні психологічного клімату сім'ї, соціальній організації спільного дозвілля. Виховання дітей та організація побуту, в даному випадку, відходить на другий план» [35]. На думку Н.Ф. Федотової, процеси лідерства у групах неофіційного плану чимось схожі на процеси спільного верховенства в сім'ях на етапі розвитку. Діяльність Н.Ф. Федотової йдеться про те, що: «...при збігу думок про верховенство у сім'ї рівень задоволеність шлюбом досить високий. Інша картина спостерігається у матріархальних сім'ях. Таке шлюбне партнерство спочатку розлагоджене у зв'язку з тим, що дружина бере участь у всіх сферах життя сім'ї, а жіноче верховенство, в більшості випадків, пов'язане з пияцтвом партнера» [25].

Дослідження О.В. Антонюк показує, що: «...у перші місяці подружнього життя рольова структура може вагатися, наближаючись до сучасної чи традиційної» [40]. Автор представив результати розвитку структури сім'ї у рольовому плані на різних етапах її розвитку: перший етап – подання заяви до РАГСу, другий етап – після укладення шлюбу після 0,5 року, третій етап – на закінчення першого року спільного життя. На думку

автора: «...на задоволеність шлюбом, після народження дитини, в «традиційній» сім'ї впливає відповідність статево-рольовим стереотипам і психологічна взаємозалежність подружжя. У «сучасній» сім'ї впливає виконання чоловіком ролі традиційного характеру »[40].

Необхідно відзначити той факт, що збіг сучасних установок подружжя впливає на задоволеність шлюбом. Можна зробити висновок про те, що економічні, психологічні, соціально-демографічні фактори впливають на задоволеність відносинами сімейно-шлюбного характеру.

Висновки до розділу 1

Щодо проблеми задоволеності шлюбним партнерством були проаналізовані класичні та сучасні дослідження – Р.А. Левіс, Дж.Б. Спенієр, Ю.Є. Альошиної, М.Д. Власова, А.А. Реан, Т.А. Гурко, Є.В. Антонюк, А.К. Дмитрієнко та ін. Відносини подружжя в сім'ї – це, насамперед, цілісна система їх почуттів, взаємин, організації спільного життя. На ступінь задоволеності шлюбом, крім внутрішніх відносин у сім'ї, істотний вплив мають і різні соціальні ситуації, мікро і макроекономічні впливи, ступінь соціальної стабільності сім'ї.

У психологічних дослідженнях велике значення має вивчення власне поняття «задоволеність шлюбом», яка більшістю дослідників, сприймається як якийсь внутрішній суб'єктивний чинник, представляє собою оцінку кожним чоловіком безпосередньо самого шлюбу. На радість шлюбом впливає ціла сукупність різних факторів, що в загалом ускладнює його вивчення, оскільки складно визначити внесок кожного фактора окремо. Загалом у літературі виділяються такі групи факторів як: узагальнюючі соціально-демографічні та економічні показники; фактори, пов'язані з поза сімейною діяльністю подружжя; фактори, що зачіпають внутрішній устрій сім'ї; фактори, які стосуються безпосередньо міждружніх відносин.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ ГЕНДЕРНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРСТВА ТА ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ

2.1 Організація та методи емпіричного дослідження

Дослідження моделей взаємодії шлюбного партнерства та їх задоволеність шлюбом проводилося в період з лютого по березень 2024 року. У дослідженні брало участь 30 подружніх пар (60 осіб) віком від 25 до 38 років. Стаж подружжя від 1 до 20 років.

Мета дослідження: вивчення особливостей впливу моделі взаємодії шлюбного партнерства з їхньою задоволеністю шлюбом.

Дослідження проводилося згідно з наступними етапами:

- вибрати та обґрунтувати діагностичний інструментарій для дослідження висунутої проблеми;
- виявити особливості взаємодії шлюбного партнерства залежно від ступеня їх задоволеності шлюбом;
- визначити моделі взаємодії шлюбного партнерства з різним ступенем їхня задоволеність шлюбом;
- розробити методичні рекомендації для психологічного консультування подружжя з різним ступенем задоволеності шлюбом.

Виходячи з зазначених цілей та завдань дослідження, нами був підібрано діагностичний інструментарій та визначено стратегію дослідження:

Опитувальник «Спілкування в сім'ї», авторами даного опитувальника є Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман. Опитувальник застосовується під час проведення дослідження характеру спілкування між подружжям. Методика складається з сорок восьми питань. В її основі закладено шість шкал, такі як:

- психотерапевтичність спілкування;
- подібність у поглядах подружжя;
- довірливість спілкування;

- легкість подружнього спілкування;
- порозуміння між подружжям, спільні сімейні символи.

Опитувальник «Розуміння, емоційне тяжіння, авторитетність». Авторами даного опитувальника є О.М. Волкова, модифікація В.І. Слепкова. Методика складається із сорока п'яти тверджень. Дані твердження спрямовані на вивчення взаємовідносин між подружжям у сімейному житті. Кожна зі шкал включає п'ятнадцять питань стверджень. Усього шкал три: емоційне тяжіння, розуміння, авторитетність.

Методика «Характер взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман). Дана методика дозволяє виявити найбільш конфліктогенні сфери подружніх відносин, ступінь згоди чи незгоди у конфліктних ситуаціях, загальний рівень конфліктності у парі. Методика являє собою бланковий тест-опитувальник, що містить опис 32 ситуацій подружньої взаємодії, які мають конфліктний характер. Як відповідь респондентам пропонується шкала можливих реакцій на певну ситуацію, в яку закладено дві ознаки: активність чи пасивність реакції та згоду чи незгоду з партнером. Лівий полюс шкали – активний вираз незгоди, незгодне нейтральне ставлення, пасивний вираз згоди і, нарешті, правий полюс – активний вираз згоди. Методика має чоловічий та жіночий варіанти.

Автори методики виділяють 8 сфер, у яких найчастіше відбуваються зіткнення у подружжя:

- 1) проблеми відносин із родичами та друзями;
- 2) питання, пов'язані з вихованням дітей;
- 3) прояв прагнення автономії;
- 4) порушення рольових очікувань;
- 5) неузгодженість норм поведінки;
- 6) прояв домінування одним із подружжя;
- 7) прояв ревнощів;
- 8) розбіжності щодо грошей.

Опитувальник задоволеності шлюбом (В.В. Столін, Г.П. Бутенко, Т.Л. Романова). Опитувальник є одномірною шкалою, що складається з 24 тверджень, що стосуються різних сфер: сприйняття себе та партнера, думки, оцінки, установки тощо. Завданням респондента є співвідношення кожного твердження з трьома варіантами відповідей залежно з його згоди.

За допомогою підрахунку сумарного бала по всьому тесту в діапазоні від 0 до 48 балів, виводиться висновок про рівень благополуччя подружжя – високий бал говорить про задоволеність шлюбом.

Методи математичної обробки та аналізу. Використовувався кількісний аналіз з використанням методів математичної статистики: порівняльний аналіз для визначення особливостей взаємодії подружжя з різним ступенем їх задоволеності шлюбом (U-Манна-Уїтні) та кореляційний аналіз для визначення моделей взаємодії подружжя у шлюбі з різним ступенем їх задоволеності (коефіцієнт кореляції Пірсона) (програма SPSS Statistics 22.0).

2.2 Психологічні особливості взаємодії у подружніх парах з різним ступенем їх задоволеності шлюбом

Першим етапом дослідження стало вивчення ступеня задоволеності шлюбом подружніх пар, які брали участь у дослідженні з використанням опитувальника задоволеності шлюбом (В.В. Столін, Г.П. Бутенко, Т.Л. Романова). На рисунку 1 представлені результати дослідження ступеня благополуччя подружжя у шлюбі.

Абсолютно неблагополучні подружжя - 0%

Неблагополучні подружжя – 18,30%

Скоріше неблагополучні подружжя – 28,30%

Перехідні подружжя – 0%

Скоріше благополучні подружжя – 38,30%

Благополучні подружжя – 11,70%

Абсолютно благополучні подружжя – 3,40%

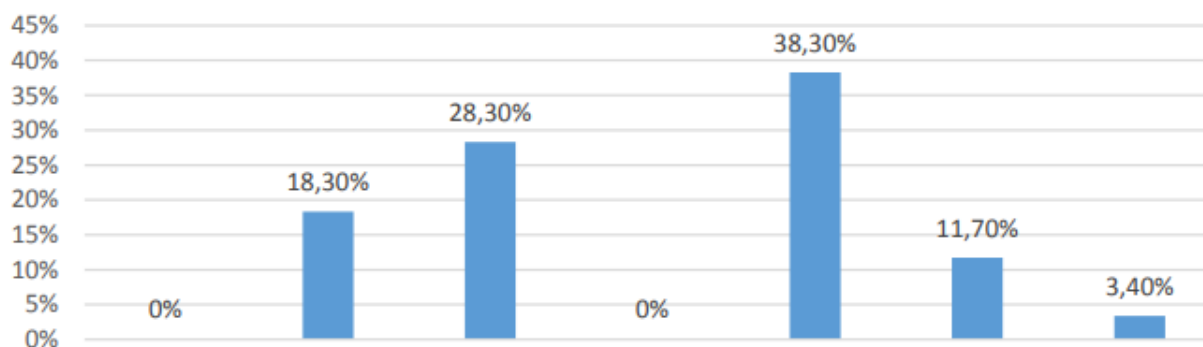

Рис. 2.1. Ступінь сімейного благополуччя подружжя, яке приймало участь у дослідженні

Маючи дані, представлені на рисунку 1, ми можемо відзначити, що більшість подружжя, що брали участь у дослідженні, сприймають свій шлюб та сімейні взаємини скоріше як благополучні (38,3% учасників дослідження), тобто подружжя не заперечують наявності труднощів у взаєморозумінні та відносинах, конфліктів, проте все одно шанобливо ставляться до свого шлюбу, відзначають переваги партнера, повноцінність життя у шлюбі. Добробут шлюбом відзначають 11,70% учасників дослідження, яке виражається у збереженні взаєморозуміння з партнером та гостроти його сприйняття, подружні стосунки приносять радість та задоволення, з боку рідних та друзів шлюб оцінюється як благополучний.

Свій шлюб як неблагополучний сприймають 18,3% учасників дослідження. 28,3% респондентів також схильні оцінювати свій шлюб як невдалий. Це виявляється у відчутті того, що все у шлюбі «приїдається», у тому числі сексуальні стосунки, у тому, що реальний шлюб не відповідає тому, що від нього очікувалося, подружжя не отримує одне від одного необхідну емоційну підтримку, часто замислюються про розлучення.

Виходячи з аналізу отриманих результатів рівня задоволеності подружжя, що брали участь у дослідженні, шлюбом ми розділили вибірку на дві підгрупи. До першої підгрупи увійшли подружжя з високим ступенем задоволеності та благополуччям у шлюбі (при отриманні респондентом від 28 до 48 балів) – 53,4% учасників дослідження. У другу підгрупу увійшли

подружжя з вираженим неблагополуччям у шлюбі (при отриманні від 0 до 27 балів) - 46,6%.

Наступним етапом дослідження стало виявлення особливостей взаємодії подружжя з різним ступенем їх задоволеністю шлюбом. На рисунку 2 представлені результати дослідження особливостей спілкування в сім'ї у підгрупах із застосуванням опитувальника Ю.Є. Альшиною та Л.Я. Гозман.

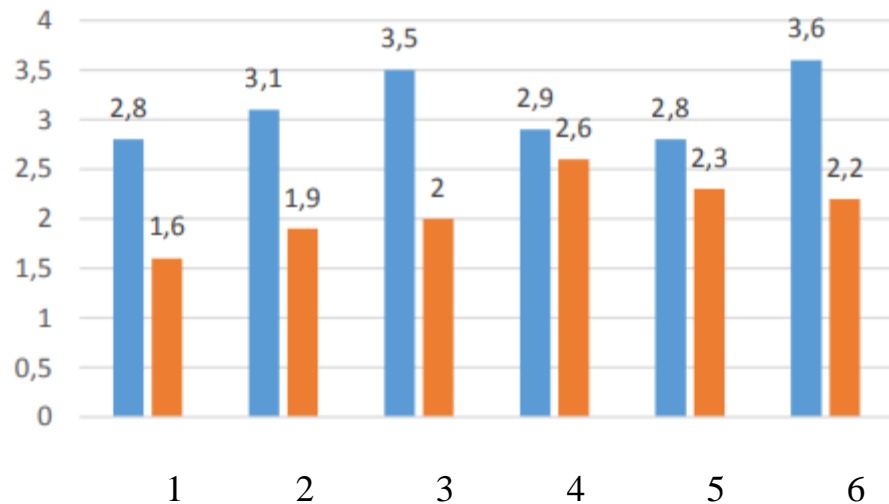

Рис. 2.2 Особливості спілкування у сім'ях з різним ступенем благополуччя

- 1 - довірливість спілкування
- 2 - порозуміння між подружжям
- 3 - подібність у поглядах подружжя
- 4 - загальні символи сім'ї
- 5 - легкість спілкування між подружжям
- 6 - психотерапевтичність спілкування

- - благополучні подружжя
- - неблагополучні подружжя

Виходячи з даних, представлених на рисунку 2, ми можемо зробити висновок у тому, що у благополучних сім'ях високий рівень виразності мають такі аспекти спілкування як «схожість у поглядах подружжя» (середнє значення 3,5 бали), «психотерапевтичність спілкування» (середнє значення 3,6 бала). Всі інші аспекти сімейної комунікації знаходяться в межах

середнього ступеня виразності. У подружжя з низьким ступенем задоволеності шлюбом у меншому ступені виражена довірливість у спілкуванні (середнє значення 1,6). Усі інші комунікативні аспекти у цій підгрупі мають середню ступінь виразності.

Подружжя з низьким ступенем задоволеності шлюбом дуже часто приховують від своїх партнерів якісь важливі сторони та події свого життя, не діляться своїми переживаннями та тривогами, з труднощами воліють справлятися самостійно, навіть якщо вони стосуються здоров'я, фізичного стану. Всі інші аспекти сімейної взаємодії у цій підгрупі мають середній ступінь виразності, по деяких із них відзначається тенденція до зниження. З метою визначення значущості відмінностей в особливостях спілкування в сім'ях з різним ступенем благополуччя, нами було проведено порівняльний аналіз із застосуванням непараметричного критерію U-Манна-Уїтні. Його результати представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати порівняльного аналізу особливостей спілкування у сім'ях з різним ступенем благополуччя

Спілкування у сім'ї	Благополучні сім'ї	Неблагополучні сім'ї	U-емпіричне	Рівень значимості
довірливість спілкування	2,8	1,6	176	0,01
порозуміння між подружжям	3,1	1,9	207	0,01
подібність у поглядах подружжя	3,5	2,0	125	0,01
загальні символи сім'ї	2,9	2,6	464,5	-
легкість спілкування між подружжям	2,8	2,4	391	-
психотерапевтичність спілкування	3,6	2,2	168	0,01

Таким чином, у сім'ях з високим ступенем благополуччя подружжю, як правило, подобаються ті самі фільми, книги, спектаклі, у них немає розбіжностей щодо взаємин із друзями та родичами, збігаються відношення

до дітей, грошей і до життя загалом. Процес спілкування один з одним у подружжя викликає позитивні емоції, вони діляться переживаннями, надіями один з одним без тривоги та жалю, розповідають щось важливе про себе. Всі інші аспекти сімейного спілкування у цій підгрупі перебувають у межах середнього ступеня виразності із тенденцією до високого.

2.3 Методичні рекомендації для психологічного консультування подружжя з різним ступенем задоволеності шлюбом

Відповідно до емпіричного завдання нашого дослідження ми розробили рекомендації до роботи психолога-консультанта. Дані рекомендації спрямовані на вирішення наступних завдань:

1. Створення інформаційного поля для здобуття знань про види, динаміку та способи вирішення конфліктів;
2. Формування комунікативних умінь (уміння бачити і визначати захисні механізми, визначати природу того, хто їх призвів до конфлікту);
3. Рефлексія та усвідомлення власних стратегій поведінки у конфлікті;
4. Вироблення власних конструктивних сімейних установок;
5. Усвідомлення особистісної значущості одержаних змін.

Відповідно до теоретичних уявлень про корекцію сімейних відносин, є підстави вважати, що ефективною формою проведення такого роду психологічної роботи є психологічний тренінг (Див. Додаток Б). У таблиці 2 подано тематичний план рекомендованого тренінгового заходу. Цей тренінг призначений для формування подружніх відносин, для вирішення наявних у парі конфліктів, а також інших проблем, які можуть виникнути у шлюбному партнерстві. Тренінг націлений на людей, які мають намір одружитися, а також на подружжя, яке має великий стаж сімейного життя. Але при цьому у них існують проблеми, які налагодити самотійно не виходить. Цей тренінг представлений кількома блоками, кожен з яких можна використовувати як окремо, так і разом, також більша частина вправ може бути реалізована не лише на групових заняттях, а й індивідуальних.

Висновки до розділу 2

Виходячи з результатів порівняльного аналізу, представленого в таблиці 1, ми можемо зазначити, що у благополучних сім'ях, тобто у подружжя з високим ступенем задоволеності шлюбом довірливість у процесі спілкування значно вище, ніж у неблагополучних сім'ях (на рівні значимості 0,01).

Статистично значущими є відмінності у виразності психотерапевтичної функції спілкування у благополучних та неблагополучних сім'ях (на рівні значимості 0,01). Також, суттєво виражена різниця у сумісності поглядів подружжя на найважливіші аспекти життя – лише на рівні значимості 0,01 – тобто подружжю з високим ступенем задоволеності шлюбом властива схожість у поглядах, тоді як у неблагополучних сім'ях ставлення до багатьох сторін життя в подружжя істотно різняться. Порівняльний аналіз також встановив статистично значущі відмінності за показником «порозуміння між подружжям» – на рівні значимості 0,01. Тобто подружжя з високим ступенем задоволеності шлюбом розуміють один одного, можуть оцінити ставлення свого партнера до тієї чи іншої події, книги, фільму. Без слів можуть зрозуміти настрій свого партнера, ставлення його до чогось.

Кореляційний аналіз виявив статистично значущі негативні взаємозв'язки між особливостями спілкування та поведінкою в конфліктних ситуаціях у подружжя з високим рівнем задоволеності шлюбом. Так, чим більшою мірою у подружжя виражене порозуміння між собою, тим меншою мірою у них виникають розбіжності щодо питань виховання та навчання дітей ($r = \text{мінус } 0,603$), тим менше конфліктів на ґрунті фінансового забезпечення сім'ї та розподілу сімейного бюджету ($r = \text{мінус } 0,733$). Також, за високого ступеня взаєморозуміння між подружжям знижуються конфлікти за нормами та особливостям поведінки партнерів, оскільки виражено поважне відношення та прийняття індивідуальності один одного.

Подібність у поглядах значно негативно взаємопов'язана з конфліктами з приводу порушення рольових очікувань подружжя один від одного ($r =$

мінус 0,512). Таким чином, чим меншою мірою у подружжя виражена подібність у розумінні та сприйнятті навколишнього світу, тим вища їхня конфліктність, пов'язана з незадоволенням рольових очікувань один від одного. Також, чим вища конфліктність у подружній парі щодо неузгодженості норм поведінки партнерів, тим менше в сім'ї загальних символів, традицій і в цілому простору, що об'єднує членів сім'ї ($r =$ мінус 0,562).

ВИСНОВКИ

Проблема подружніх відносин та задоволеності подружжя шлюбом залишається однією з найбільш актуальних у психологічній науці. Вона (задоволеність шлюбом) виступає найважливішим чинником стійкості подружніх відносин та сім'ї в цілому, безпосередньо впливає на якість життя та внутрішньосімейних взаємин.

Щодо проблеми задоволеності шлюбом були проаналізовані класичні та сучасні дослідження – Р.А. Левіс, Дж.Б. Спенієр, Ю.Є. Альошина, М.Д. Власова, А.А. Реан, Т.А. Гурко, Є.В. Антонюк та інші.

В результаті емпіричного дослідження було отримано результати. Більшість подружжя, що брали участь у дослідженні, сприймають свій шлюб та сімейні взаємини скоріше як благополучні. Тобто подружжя не заперечує наявності труднощів у взаєморозумінні та відносинах, конфлікти, проте все одно шанобливо ставляться до свого шлюбу, відзначають переваги партнера, повноцінність життя у шлюбі. Подружжя, яке сприймає свій шлюб як не благополучний, оцінюють свій шлюб як невдалий. Це виявляється у відчутті того, що все у шлюбі «приїдається», у тому числі сексуальні стосунки, у тому, що реальний шлюб не відповідає тому, що від нього очікувалося, подружжя не отримують один від одного необхідну емоційну підтримку, часто замислюються про розлучення. Спілкування в сім'ї з високим рівнем задоволеності шлюбом викликає позитивні емоції, відсутні розбіжності щодо багатьох ключових сфер життя, вони діляться переживаннями, розповідають щось важливе про себе. Подружжя з низьким ступенем задоволеності шлюбом дуже часто приховують від своїх партнерів якісь важливі сторони та події свого життя, не діляться своїми переживаннями та тривогами, з труднощами воліють справлятися самостійно, навіть якщо вони стосуються здоров'я, фізичного стану. Відмінності в особливостях спілкування у сім'ях з різним ступенем благополуччя було підтверджено порівняльним аналізом. Емоційне тяжіння, виражене у прагненні подружжя спілкуватися та проводити час один з одним, мати спільні інтереси у більшому ступені є у

благополучних сім'ях. Також, у цих сім'ях партнери більшою мірою ставляться один до одного шанобливо, приймають індивідуальність іншого. У сім'ях з низьким рівнем задоволеності шлюбом найбільше конфліктними є сфери виховання дітей, ставлення до грошей, проблеми відносин із родичами та друзями, а також при неузгодженості норм поведінки. У благополучних сім'ях негативізм і конфлікти викликають ситуації, пов'язані з проявом домінування одним із подружжя.

Модель взаємодії подружжя з високим рівнем задоволеності шлюбом характеризується великою кількістю взаємозв'язків між різними параметрами та особливостями взаємодії. У цих сім'ях існують великі можливості регулювати подружні стосунки, поведінка подружжя більш мобільна, характеризується великою якісною своєрідністю. Основними факторами, що впливають на сприйняття подружнього благополуччя в цих сім'ях є узгодженість подружжя в питаннях виховання дітей, розподілу фінансів сім'ї і встановлення та контроль зовнішніх кордонів сім'ї, що виражаються у відносинах з родичами та друзями.

У сім'ях з низьким рівнем задоволеності шлюбом, питання, пов'язані з вихованням дітей, фінансовим благополуччям сім'ї також є актуальними та впливають на ступінь благополуччя подружніх відносин. Однак у цій групі на задоволеність шлюбом надають більший вплив наявність спільних символів у спілкуванні та взаємодії з членом сім'ї, а також подібність у поглядах подружжя на навколишній світ, інших людей, самих себе. Фактор взаєморозуміння в цій групі відходить на другорядне місце, взаємодії з задоволеністю шлюбом непрямым чином.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: курс лекцій. К.: МАУП, 2001. 96 с.
2. Багнета Н. Подружній конфлікт як соціально - психологічний феномен. *Український науковий журнал "ОСВІТА РЕГІОНУ" №2 2011.*
3. Балабух І.М. Трансформація сімейно-шлюбних орієнтацій сучасної української молоді. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* Випуск 4. 2009.С. 5.
4. Борщ К.К. Трансформація статусно-рольових характеристик сучасної сім'ї в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.* 2012. Т. 201, №189 С.81-84.
5. Власова О.І. Педагогічна психологія. К.: Либідь, 2005. С. 273-287.
6. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства: навч. посіб. / Т.В. Говорун, В.П. Кравець, О.М. Кікінежді, О.Б. Кізь. Тернопіль: Навчальна книгаБогдан, 2004. 144 с.
7. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч.пос. / Т. В. Говорун, О.М. Кікінежді. К.: Вид. центр «Академія», 2004. 308 с.
8. Головенько В. А. Настрої молоді щодо здійснення модернізаційних перетворень в сучасній Україні. *Український соціум* К.: Наук. думка, 2013. С. 189–206.
9. Діденко С.В. Психологія сексуальності: підр. К.: Академвидав, 2009. 304 с.
10. Дутчак О. Гендерна нерівність та режим жорсткої економії в Україні посткризового періоду. *Спільне.* 2018.
11. Закриницька В. О. Молодь як об'єкт системи соціального захисту. *Юрист України.* Х.: Право, 2013. (Юридичні науки; вип. 1). С. 49–55.
12. Жити разом: поєднання різноманіття і свободи в Європі ХХІ століття: пер. з англ. Львів. : Літопис, 2011. 112 с.
13. Кіммель М. Гендероване суспільство. К. : Сфера, 2003. 490 с.
14. Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: навч. посіб. К.: Главник, 2006. 127 с.

15. Корольчук М.С. Психологія сімейних взаємин. К.: Ніка-центр, 2011. 296 с.
16. Костровець Л. Б. Значення молодих сімей у процесі формування повноцінного українського суспільства. Комунальне господарство міст: науково-технічний збірник. Харківська національна академія міського господарств, 2012. (Економічні науки). С. 452–459.
17. Крейг У. Шлюб ніколи нас не звільнить / У. Крейг. спільне 2015. Електронний доступ: <https://commons.com.ua/uk/shlyub-nikoli-nas-nezvilnit/>
18. Кунц С. Я хотіла подолати бачення родини як осередка пригноблення / – Спільне 2018. Електронний доступ: https://commons.com.ua/uk/capitalism_and_family/
19. Лібанова Е. М. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціальнодемографічний аспект. М, 2010. 248 с. (монографія).
20. Ляшенко Н.О. Подружні ролі в молодіжній сім'ї. *Український соціум*. 2007. С.16-23.
21. Ляшенко Н. О. Сучасні альтернативні форми шлюбу. Електронний доступ: <http://web.kpi.kharkov.ua>
22. Овчатова-Редько А. О. Основні риси "фактичного" шлюбу за сімейним законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 38.
23. Орбан-Лембрик Л.Е., Лембрик С.П. Шлюбно-сімейні взаємини і стабільність родинного життя. Збірник наукових праць. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. Вип. 11. Ч.1. С.120-136.
24. Парфан Н. Старий патріархат, новий капіталізм: глобалізація інтимності та міжнародний шлюбний бізнес. Спільне 2015.
25. Пірен М., Ясенова А. Молода сім'я в сучасному українському суспільстві: стан та проблеми. *Український науковий журнал* №4 2011.
26. Помиткіна Л.В. Психологія сім'ї: навч. посіб. К.: Вид-во Нац. авіац. унту «НАУ-друк», 2010. 270 с.

27. Пустоход П. і Трацевський М. Шлюбність на Україні // Демографічний збірник. За ред. академіка М. В. Птухи. Праці Демографічного інституту, Т. УІ. К.: друкарня Всеукраїнської Академії наук, 1930. С. 84–195.
28. Психологія сім'ї: навчальний посібник / За заг. ред.: В.М. Поліщука. – Суми: Університетська книга, 2008. – 238 с.
29. Седих К.В. Психологія сім'ї: навч. посіб. К.: Академвидав, 2015. 192 с.
30. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. К.: Веселка, 1998. 214 с.
31. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. К.: ТОВ «Основа-Принт», 2009. 248 с.
32. Столярчук О.А. Вплив сім'ї на формування самооцінки дитини // Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 13 грудня 2012 року). К.: Київський університет імені Бориса Грінченка. 2012. С. 423-426.
33. Слюсар Л. І. Еволюція шлюбу в Україні: xvii – початок ХХ сторіччя. *Вісник демографічні проблеми та тенденції*. 2011 С. 62.
34. Столярчук О.А. Родинні настанови студентської молоді. *International scientific professional periodical journal «The unity of science»*. 2015. (V. 2). P. 106-109.
35. Ткаченко В. Є. Благополуччя подружніх відносин і його психологічні детермінанти: теоретичний аналіз. *Наука і освіта*. 2010. № 3. С. 113– 116.
36. Чепмен Г. П'ять ознак доброї сім'ї. Львів: Свічадо, 2014. 270 с.
37. Blood R. O. *Marriage* / 2nd ed. N.Y.: Free Press, London: Collier - Machmillan, 1969. 535 p.
38. Cartensen L. L., Levenson R.W., Gottman J.M. Emotional behavior in long-term marriage // *Psychology and Aging*. 1995. № 10. P. 140-149.
39. Macionis J. J. *Sociology*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1987. 681 p.

40. Olson D. H., McCubbin H.I., Barnes H.L., Muxen M.J., Larsen A.S., Wilson M.A. Marital and Family Satisfaction // Families: What makes them work. California: Sage Publications, Inc., 1989. P. 171-186.
41. Sager C. J. Marriage contracts and couple therapy. NY, 2009. 198 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Яловіцький Володимир Євгенович учасник освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

29.09.2020
(дата)

(підпис)

Володимир Яловіцький
(ім'я, прізвище)

Тематичний план психологічного тренінгу

Назва заняття	Короткий зміст	Завдання
Заняття 1.Знайомство	Знайомство Що таке сім'я? Мій ідеал Шкала відносин Шкала емоцій Подружнє щастя	Познайомити учасників тренінгу та обговорити деякі питання сімейних взаємин
Заняття 2.Формування образу "Я"	Хто я такий? Мій характер За що мене цінують? Три образи Своє місце	Дати можливість учасникам тренінгу оцінити себе з допомогою метафор; навчити виявленню «Я-концепції» та її зв'язку з оточуючими людьми; розвинути вміння бачити нима інших і розуміти оточуючих
Заняття 3. Визначення сімейних цінностей	Що таке сім'я? Сімейні цінності Історія сім'ї	Стимулювати роздуми про сімейні цінності та обговорення їх значимості в сімейному колі; продемонструвати унікальність цієї сім'ї серед інших сімейних спілок, пробудити почуття гордості за неї.
Заняття 4. Усвідомлення сімейних ролей	Сімейні стереотипи Жива картина сім'ї Нав'язані моделі сімейної поведінки Сімейна взаємодопомога	Допомогти побачити залежність поведінки від очікувань інших; усвідомити вплив домінуючої думки, упереджень, свідомо прийнятих рішень на такі, що виявляються в сімейному житті моделі поведінки; дозволити подружжю поглянути на свій шлюб і побачити його та один одного по-новому, стимулювати відкрите та чесне обговорення своїх бажань та прагнення до змін та оновлення; відмовитися від негативного сприйняття партнера, допомогти учасникам подолати внутрішні бар'єри, страх та невпевненість перед змінами; змінити стереотипи сприйняття одне одного